

ГЛОБАЛЬНА ЯДЕРНА БЕЗПЕКА: АКТУАЛЬНІ НАГОЛОСИ ПОЛІТИКИ

Соколовська О. М.,

аспірантка кафедри історії та світової політики

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ORCID ID: 0000-0001-5300-576X

sokolovskaom2022@gmail.com

У статті представлено аналіз розуміння глобальної ядерної безпеки в аспекті політичних акцентів. Актуальність пояснюється процесами, які зараз відбуваються в усьому світі, з урахуванням військових дій в Україні. Крім того, змінюється глобальний ядерний порядок, відбувається зміна клімату, спостерігається нестабільність цін на нафту та все більше виникає проблем з безпекою енергопостачання. Це говорить про актуальність та важливість звернення до вивчення питань щодо майбутнього використання ядерної енергії. Ядерне майбутнє вимагає значних зусиль, спрямованих на зміцнення міжнародних організацій та нормативної бази, які є системою управління глобальними ядерними справами.

Визначено, що ядерна безпека вимагає глобальних рішень, мережі національних заходів, міжнародних правових угод та добровільних ініціатив, які формують основу комплексної та ефективної глобальної архітектури безпеки. За відсутності комплексної та ефективної архітектури прогрес, досягнутий країнами, зменшується і країнам буде складно підтримувати прогрес у напрямку вперед. Сьогодні підходи країн до ядерної безпеки дуже відрізняються, створюючи небезпеку, створюються слабкі ланки, якими можуть скористатися терористи, шукаючи найпростіший шлях до ядерних матеріалів, придатних для використання у зброї. Лише загальна система, яка зобов'язує всі держави відповідати за однакові стандарти, може забезпечити це. Усі країни повинні ефективно виконувати свою суверенну відповідальність щодо безпеки своїх ядерних матеріалів та засобів для запобігання акту катастрофічного ядерного тероризму і, таким чином, збереження переваг мирного ядерне використання.

Ключові слова: політичні процеси, ризики, зовнішньополітичні відносини, безпека, загроза, небезпека, глобалізм, ядерна небезпека, стабільність, глобальна стабільність.

Постановка проблеми. Глобальний ядерний порядок змінюється, відбувається зміна клімату, спостерігається нестабільність цін на нафту та все більше виникає проблем з безпекою енергопостачання. Це говорить про актуальність та важливість звернення до вивчення питань щодо майбутнього використання ядерної енергії. Зрозуміло, що в майбутньому ядерні технології будуть поширені в більшій кількості держав, ніж це було раніше. Ядерне майбутнє вимагає значних зусиль, спрямованих на зміцнення міжнародних організацій та нормативної бази, які є системою управління глобальними ядерними справами.

Аналіз останніх досліджень. Щодо дисертаційних досліджень, то можна виділити роботу Я.Завади, яка дослідила «динаміку ядерної програми Ісламської Республіки Іран з урахуванням її регіонального й глобального безпекового виміру» (Завада, 2020) та дослідження Д.Меньшакової (2021), яка дослідила ядерний статус Франції в аспекті публічного позиціонування в євроатлантичному безпековому середовищі (Меньшакова, 2021). Також, серед публікацій останніх років можна відзначити доробок К.Мануїлової, яка дослідила застосування ядерної зброї в аспекті забезпечення міжнародного миру та безпеки (Мануїлова, 2019). Щодо монографій то можна відзначити роботу колективу авторів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, які в проведеному дослідженні представили висновки «щодо значення факту наявності чи відсутності ядерних боєголовок в державі для її ролі на міжнародній арені; впливу атому на навколишнє природне середовище, аналіз міжнародних злочинів, пов'язаних із застосуванням ядерної зброї» (Адамович, Грицан, Пташник, 2017).

Мета статті в тому, щоб проаналізувати сучасні підходи до розуміння глобальної ядерної безпеки в аспекті актуалізації проблеми в світі.

Основний матеріал дослідження. Зміцнення ядерної безпеки починається з розуміння того, що представляє потенційну загрозу, проти чого ця загроза спрямована, і які заходи необхідні протидії їй. Тому одним кочових понять в цьому аспекті є поняття безпеки, яку можна розглядати з різних позицій. Науковці В.Абрамов, Г.Ситник та В.Смолянук в своїй роботі пропонують розглядати безпеку з концептуального погляду, який включає в себе «онтологічні і носеологічні основи безпеки; з практичного, який включає відображення певних потреб у життєдіяльності особи, суспільства, держави і міжнародної спільноти; з ціннісного, куди входить філософія безпеки, культура безпеки тощо (Абрамов, Ситник, Смолянук, 2016).

В Сполучених Штатах Америки поняття «безпека» набуло широкого застосування «наприкінці 1940-х – на початку 1950-х років, коли цим терміном стали визначати комплексну сферу військово-громадських досліджень стратегії, технологій, контролю над озброєнням в умовах холодної війни, коли проблема військового протистояння, особливо у новому ядерному вимірі, перетворилася на домінуючу сферу міжнародних відносин» (Гольцов, 2012).

Слід зазначити, що безпека та фізична безпека мають загальну мету: запобігання або обмеження шкоди для життя, здоров'я та майна. Основна вимога безпеки – забезпечити збереження радіоактивних джерел, з тим, щоб запобігти їх розкраданню, втраті та несанкціонованому володінню або передачі.

«Під загальною назвою безпека та нерозповсюдження мається широке коло взаємопов'язаних питань щодо зброї масового знищення та засобів її доставки. Зокрема, враховуючи величезний вплив ядерної зброї на стан глобальної та національної безпеки слід говорити про проблеми міжнародного режиму нерозповсюдження ядерної зброї та засобів її доставки, актуальні питання ядерного роззброєння та гуманітарних аспектів можливого її застосування. У національному законодавстві використовується термін «зброя масового ураження» (Науково-технічний центр експорту та імпорту спеціальних технологій, техніки та матеріалів, 2022).

Коли ми говоримо про глобальну ядерну безпеку слід також згадати про таке поняття як «глобальна стабільність», яке стосується всієї планети без воєн та порушень міжнародного права і направлене на створення світової гармонії та загальної безпеки. Зрозуміло, що стан сучасного світу дуже відрізняється від такої ідеальної моделі. В той же час пошук шляхів просування у вказаному напрямку вимагає аналізу не бажаного, а існуючого порядку речей, у тому числі у сфері ядерної зброї та контролю над озброєннями. Сутність даного поняття відноситься до проблем стратегічної стабільності, яка має пряме посилення до ядерних озброєнь та глобальної дальності подій. Концепція стратегічної стабільності має досить конкретний з погляду наукового аналізу зміст. Вона пов'язана з доктринами та засобами ядерного стримування, які лежить в основі національної безпеки та стратегічних відносин великих держав.

Глобальний характер безпеки відбивається в відповідних чинних міжнародних договірно-правових документах – як обов'язкових до виконання (конвенції), так і рекомендаційних кодексів поведінки. Для безперервного підвищення безпеки та взаємного навчання важливими є мережі експертних знань та досвіду в галузі безпеки. Це забезпечується спеціально створеними міжнародними організаціями.

На сайті з питань ядерної безпеки, радіаційного захисту та нерозповсюдження ядерної зброї представлено основні принципи, на яких базується міжнародний режим ядерної безпеки: «приєднання до обов'язкових та рекомендаційних міжнародних договірно-правових документів, таких як Конвенції з безпеки та кодекси поведінки; Всеосяжний комплекс норм ядерної безпеки, який втілює зразкову практику, що є орієнтиром для забезпечення високого рівня безпеки, необхідного для всієї ядерної діяльності; Комплекс міжнародних організацій та послуг в галузі безпеки, що ґрунтується на нормах безпеки; необхідність забезпечення потужних національних інфраструктур та глобальної спільноти експертів. Національні інфраструктури охоплюють відповідні юридичні та інституційні аспекти, зокрема ядерний регулюючий орган, науково-дослідні та освітні установи та промисловий потенціал» (Міжнародний режим ядерної безпеки, 2022).

Глобальний режим ядерної безпеки включає такі розділи, як безпека атомних електростанцій, безпека дослідних реакторів, безпека установок паливного циклу, радіаційний захист, радіаційна безпека персоналу, радіологічний захист пацієнтів, захист населення та навколишнього середовища, безпека та безпека радіоактивних джерел, безпека перевезення радіоактивних матеріалів, безпека поводження з радіоактивними відходами та їх поховання, зняття з експлуатації, відновлення забруднених майданчиків, та готовність та реагування у разі інцидентів та аварійних ситуацій.

Питання, що виникають в галузі ядерної безпеки «знаходяться під юрисдикцією міжнародних організацій, зокрема Організації об'єднаних націй, Ради Безпеки ООН, Конференції з Роззброєння,

Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ), Організації Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань, Глобальної ініціативи боротьби з ядерним тероризмом, Глобального партнерства проти розповсюдження зброї і матеріалів масового ураження; Стокгольмського міжнародного інституту дослідження миру. Ця система організацій формується через ядерне роззброєння, контроль над озброєнням та нерозповсюдженням ядерної зброї» (Стамат, 2021).

Для того, щоб забезпечити процеси, які пов'язані з ядерною безпекою в світі діють відповідні договори. Зокрема, це Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, схвалений Генеральною асамблеєю ООН 12 червня 1968 року. В Україні договір набрав чинності у 1994 році. На сьогодні учасниками є 190 держав світу. «Основними принципами договору є ядерне нерозповсюдження, ядерне роззброєння, мирне використання ядерної енергії. Він переглядається кожні 5 років на Оглядовій конференції ООН» (Ядерна дипломатія, 2020). Також слід вказати на Договір про заборону ядерної зброї (Full text of the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons, 2022), який був схвалений 7 липня 2017 року. Цей договір «запроваджує повну заборону ядерної зброї, включно з її розробкою, розгортанням, володінням, застосуванням і погрозами застосування (Ядерна дипломатія, 2020).

Ще один важливий документ – це договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань (The Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty, 2022), який був схвалений у 1996 році. Договір містить положення, відповідно до яких «кожна держава-учасник зобов'язується не проводити будь-яких випробувальних вибухів ядерної зброї чи будь-якого іншого ядерного вибуху, а також забороняти та запобігати будь-якому ядерному вибуху в будь-якому місці, що знаходиться під його юрисдикцією або контролем; кожна держава учасник зобов'язується далі утримуватися від спонукання, заохочення або якої-небудь участі в проведенні будь-якого випробувального вибуху ядерної зброї і будь-якого іншого ядерного вибуху (СІПРІ, 2020).

Дж.Коккс зазначає, що «укладання Договору про ядерні сили середньої дальності в 1987 році, за яким було укладено Договір про скорочення стратегічних озброєнь в 1991 році та Договір про скорочення стратегічних наступальних озброєнь у 2002 році, створили сталий ритм скорочення стратегічних ядерних озброєнь між Сполученими Штатами та Росією з метою постійного зменшення їх кількості завдяки виконанню цих договорів» (Коккс, 2022).

Щодо організацій, то робоча група МАГАТЕ з ядерної безпеки, яка була створена у 2002 році, визначає ядерну безпеку як попередження та виявлення розкрадань, диверсій, несанкціонованого доступу, незаконної передачі чи інших зловмисних дій щодо ядерних матеріалів, радіоактивних речовин та відповідних об'єктів, а також вжиття заходів щодо протидії їм. Але таке розуміння є занадто широким та співзвучним основним положенням резолюції 1540 Ради Безпеки ООН, яка закликає усі країни розробляти та впроваджувати ефективні способи зміцнення контролю товарів та матеріалів, які можуть бути використані для виробництва, зберігання та транспортування ЗМЗ, включаючи заходи щодо фізичного захисту таких матеріалів. Важливим є те, що дана резолюція, як і подібні, прийняті відповідно з главою VII Статуту ООН, обов'язкова до виконання всіма країнами-членами ООН, незалежно від того, чи є дані країни членами відповідних міжнародних договорів та режимів.

Ґрунтовну роль в аспекті забезпечення глобальної ядерної безпеки також має НАТО. Як зазначає Дж.Коккс «ядерна зброя перебуває в основі колективної безпеки НАТО з моменту створення Організації. Протягом понад 70 років як національні арсенали ядерних держав – членів НАТО – США, Сполученого Королівства і Франції, так і американська ядерна зброя передового базування в Європі, слугують інструментом стримування для Альянсу і запевнення для його членів. Глави держав і урядів НАТО неодноразово підтверджували, що НАТО є ядерним альянсом і залишатиметься таким допоки існує ядерна зброя» (Коккс, 2022).

Висновки Індексу ядерної безпеки NTI за 2020 рік (Індекс NTI) підкреслюють обмеження поточного стану внутрішнього законодавства та політики окремих держав щодо спільної праці над посиленням певних аспектів ядерної безпеки, а також для встановлення більш формальних зобов'язуючих договорів між міжнародними організаціями, які складають глобальну архітектуру ядерної безпеки. Цей ланцюжок відображає постійний брак політичної волі для ефективного поєднання цих елементів і розширення можливостей цих багатосторонніх структур. Країни повинні робити більше, щоб усунути прогалини та підтримувати, сприяти та брати участь в цьому процесі щодо зміцнення глобальної архітектури ядерної безпеки.

Ефективна глобальна архітектура ядерної безпеки включає такі характеристики: всеосяжність: «усі ядерні матеріали та об'єкти, які можна використовувати для зброї, повинні бути охоплені в системі, включаючи матеріали поза цивільними програмами (або військові матеріали); стандарти та найкращі практики: усі держави та об'єкти, що зберігають ядерні матеріали, придатні для використання у зброї повинні відповідати міжнародним стандартам і передовій практиці; зміцнення довіри: держави повинні сприяти зміцненню впевненості в ефективності своєї безпеки та повинні вжити заспокійливих дій, щоб продемонструвати, що всі ядерні матеріали та установки безпечні; мінімізація

та усунення: держави повинні працювати над зменшенням ризику шляхом мінімізації або де це можливо, ліквідувати запаси зброєних ядерних матеріалів і кількість місць, де вони знаходяться» (Neakrase, 2021).

І тут слід враховувати теорії ризику. Слушною є думка науковців А.Пехник та А.Кройтора, які наголошують, що «ризик отримує своє вираження в реальності, що включає в себе елементи цілепокладання, прогнозування та планування очікуваних станів, процесів та явищ. Тобто, ризик з'являється як реакція на ситуацію, що склалася. В результаті, компонент майбутнього в ризику робить його найважливішою установкою в процесі прийняття рішень та центральною категорією в описі майбутнього» (Пехник, Кройтор, 2021).

Щодо практики цікавим є досвід Тихоокеанської північно-західної національної лабораторії (PNNL), яка є основним постачальником підтримки місії з нерозповсюдження. PNNL співпрацює з партнерами в понад 100 країнах над розробкою відповідних систем фізичної та кібербезпеки; навчає персонал тестуванню, оцінці, технічному обслуговуванню та перевірці цих систем; покращує виявлення ядерних і радіологічних матеріалів, які переміщуються не відкрито та розширює можливості ядерної криміналістики (Global Nuclear and Radiological Security, 2022).

Щодо актуальних поточних подій в світі, то слід згадати про проведення Десятої Оглядової конференції учасників Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (Нью-Йорк, 3 серпня 2022 року), яка була організована Контртерористичним центром ООН (UNCCT), Контртерористичним управлінням ООН (UNOCT) та Європейським Союзом (ЄС). Темою конференції є «Зміцнення глобальної архітектури ядерної безпеки: Універсалізація Міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму (ICSANT)» (High level event, 2022).

Що стосується України в цих процесах, то слід відзначити, що наша країна відіграла важливу історичну роль в аспекті «збереження та зміцнення міжнародного режиму ядерного нерозповсюдження, відмовившись від ядерної зброї» (Науково-технічний центр експорту та імпорту спеціальних технологій, техніки та матеріалів, 2022). Сьогодні слід враховувати ту безпечну ситуацію, в якій знаходиться наша держава, тому «необхідним є аналіз матеріалів, які відображають складні питання можливої ролі ядерної зброї у забезпеченні національної безпеки. У зв'язку з різким зростанням загрози тероризму у світі та в Україні значну увагу слід приділяти питанням протидії ядерному тероризму, а також тероризму із застосуванням хімічних, біологічних і радіоактивних матеріалів» (Науково-технічний центр експорту та імпорту спеціальних технологій, техніки та матеріалів, 2022). Тому в Україні безпека та нерозповсюдження включає такі напрями, як «ядерне нерозповсюдження та ядерне роззброєння, протидія ядерному тероризму (фізична ядерна безпека), Роль і місце України в ядерному нерозповсюдженні, хімічні та біологічні загрози, тероризм з використанням ЗМЗ, протидія розповсюдженню засобів доставки ЗМЗ, експортний контроль» Науково-технічний центр експорту та імпорту спеціальних технологій, техніки та матеріалів, 2022).

В російській федерації ядерна зброя також має важливу роль щодо визначення загальної стратегії розвитку країни. «Концепції застосування або погрози застосування ядерної зброї з боку цієї країни включають як доктринально визначене ядерне стримування, так і доктринально невизначений ядерний шантаж, що став центральним елементом російської гібридної війни. Провал початкових цілей широкомасштабної воєнної агресії РФ проти України, розпочатої 24 лютого 2022 р., вплинув на російську ядерну політику. Змінилися критерії застосування ядерної зброї у конвенційній війні та форми ядерного шантажу» (Іжак, 2022). Зараз Російська Федерація використовує політику ядерного шантажу. При цьому, публічно, як правильно зазначає О.Іжак «РФ робить спроби приховати ядерний шантаж за доктринальними положеннями ядерного стримування, яке загалом залишається ефективним» (Іжак, 2022).

Зараз ми спостерігаємо, що Російська Федерація здійснює «активні спроби штучного створення критеріїв використання ядерної зброї, які би формально відповідали глобальному ядерному порядку, залишаючи водночас простір для ядерного шантажу. Зокрема, цим може бути пояснено звинувачення Росії на адресу України в розробці зброї масового ураження й намагання якнайшвидше анексувати тимчасово окуповані українські території. Створення повоєнної архітектури міжнародної безпеки вимагатиме приведення ядерної політики РФ до норм глобального ядерного порядку» (Іжак, 2022).

Слід погодитися з думкою Шарля Мішеля, який зазначає, що «вторгнення Росії в Україну і нещодавнє випробування КНДР балістичних ракет загрожують глобальній безпеці». На його думку, «глобальна безпека знаходиться під загрозою. Росія, що володіє ядерною зброєю, атакує суверенну Україну і при цьому дозволяє собі міркувати про варіанти застосування ядерної зброї» (Глобальна безпека знаходиться під загрозою через дії Росії і КНДР, 2022). А.Гриценко зазначає, що «вже сам факт ядерних погроз Путіна підриває напрацьовані в поствоєнний період принципи нерозповсюдження зброї масового знищення» (Гриценко, 2022).

Наприкінці слід навести думку Марджолійн ван Ділен, що «усі держави та всі ми несемо спільну відповідальність за підтримку ядерної безпеки, починаючи з правова основа. Мир і стабільність вимагають колективних зусиль» (High level event, 2022).

Висновки. Ядерна безпека вимагає глобальних рішень, мережі національних заходів, міжнародних правових угод та добровільних ініціатив, які формують основу комплексної та ефективної глобальної архітектури безпеки. Договори про нерозповсюдження ядерної зброї та діяльність відповідних установи мають містити нові виклики, зростання глобального тероризму, військові дії в Україні тощо. За відсутності комплексної та ефективної архітектури прогрес, досягнутий країнами, зменшується і країнам буде складно підтримувати прогрес у напрямку вперед. Сьогодні підходи країн до ядерної безпеки дуже відрізняються, створюючи небезпеку, створюються слабкі ланки, якими можуть скористатися терористи, шукаючи найпростіший шлях до ядерних матеріалів, придатних для використання у зброї. Лише загальна система, яка зобов'язує всі держави відповідати за однакові стандарти, може забезпечити це. Усі країни повинні ефективно виконувати свою суверенну відповідальність щодо безпеки своїх ядерних матеріалів та засобів для запобігання акту катастрофічного ядерного тероризму і, таким чином, збереження переваг мирного ядерне використання.

Sokolovska O. Global Nuclear Security: Current Policy Emphasis

The article presents an analysis of the understanding of global nuclear security in terms of political accents. The relevance is explained by the processes that are currently taking place all over the world, taking into account the military operations in Ukraine. In addition, the global nuclear order is changing, the climate is changing, your oil price volatility, and the increasing problem of energy security. This speaks of the relevance and importance of turning to the study of issues of the future use of nuclear energy. The nuclear future requires significant efforts to strengthen international organizations and the regulatory framework that governs global nuclear affairs.

It was noted that nuclear security requires global solutions, networks of national measures, international legal agreements and voluntary initiatives that form the basis of a comprehensive and effective global security architecture. Without a comprehensive and effective architecture, the progress made by countries is diminishing and it will be difficult for countries to sustain progress forward. Today, the country's approaches to nuclear security are very different, creating the danger that small links have been created to get rid of terrorists, looking for the easiest route to weapons-grade nuclear material. Only a general system that holds all states accountable to the same standards can ensure this. All countries must effectively exercise their sovereign security over their nuclear materials and facilities to prevent an act of catastrophic nuclear terrorism and thus preserve the benefits of peaceful nuclear energy.

Ключові слова: political processes, risks, foreign policy relations, security, threat, danger, globalism, nuclear danger, stability, global stability.

Література:

1. Абрамов В., Ситник Г., Смолянук В. Глобальна та національна безпека. Київ: НАДУ, 2016. 784 с.
2. Адамович С., Грицан О., Пташник І. Особливості реалізації міжнародного та національного законодавства про ядерну зброю. Івано-Франківськ, 2017. 294 с.
3. Безпека та нерозповсюдження. Науково-технічний центр експорту та імпорту спеціальних технологій, техніки та матеріалів. 2022. URL: http://www.ntc.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=70&Itemid=175&lang=uk
4. Глобальна безпека знаходиться під загрозою через дії Росії і КНДР. Еспресо, 13 травня, 2022. URL: <https://espresso.tv/globalna-bezpeka-znakhoditsya-pid-zagrozoju-cherez-dii-rosii-i-kndr-mishel>
5. Гольцов А. Геополітика та політична географія. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 416 с.
6. Гриценко А. Як зміниться глобальний порядок, якщо світ не стримає ядерного божевілья Путіна. 11 жовтня 2011. LB/UA/ дорослий погляд на світ. URL: https://lb.ua/world/2022/10/11/532157_yak_zminitsya_globalniy_poryadok.html
7. Завада Я. Іранська ядерна програма в контексті світової та регіональної безпеки: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії: 052 – політологія. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2020. 248 с.
8. Їжак О. Ядерне стримування і ядерний шантаж у політиці РФ. Національний інститут стратегічних досліджень. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/yaderne-strymuвання-i-yadernyy-shantazh-u-politytsi-rf>

9. Коккс Дж. Ядерне стримування сьогодні. НАТО ревью. 08.07.2022 <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2020/06/08/yaderne-strimuvannya-s-ogodn/index.html>
10. Мануїлова К. Застосування ядерної зброї як запорука міжнародного миру та безпеки. Конгрес міжнародного та європейського права. Одеса : Фенікс, 2019. С. 90–92.
11. Меньшакова Д. Ядерний статус Франції як чинник її публічного позиціонування в євроатлантичному безпековому середовищі. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, Анотація. 2021. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/phd/DF08.051.013/annotation_60ae9cfa3e5f2.pdf
12. Міжнародний режим ядерної безпеки. Сайт з питань ядерної безпеки, радіаційного захисту та нерозповсюдження ядерної зброї. 2022. URL: <https://www.iaea.org/mizhnarodnyj-rezhym-yadernoi-bezpeky>
13. Пехник А., Кройтор А. Розуміння та суттєві фактори політичного ризику. Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру. Одеса: Гельветика, 2021. №1. С. 172–175.
14. СІПРІ 2020: Щорічник: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. Київ: Заповіт, 2021. 662 с. URL: https://razumkov.org.ua/images/sipri/SIPRI_2020_ukr.pdf
15. Стамат В. Ядерна безпека: глобалізаційні аспекти запобігання міжнародним конфліктам. Інформаційно-психологічна та техногенна безпека: історичні аспекти, особливості захисту суспільства та особистості. Миколаїв: МНАУ, 2021. С. 14–17. URL: <http://dSPACE.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10793/1/14-17.pdf>
16. Ядерна дипломатія: ризики повертаються. 2020. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/voennivoproshy/armii-vooruzheniy/yaderna-diplomatiya-riziki-povertayutsya/>
17. Full text of the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons. 2017. https://www.icanw.org/tpnw_full_text
18. Global Nuclear and Radiological Security. Securing radioactive materials to prevent theft and terrorism. 2022. URL: <https://www.pnnl.gov/global-nuclear-radiological-security>
19. High level event: Reinforcing the global nuclear security architecture: Universalization of the International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism (ICSANT). United Nations. 2022. URL: Office of Counter-Terrorism. https://www.un.org/counterterrorism/events/Reinforcing_the_global_nuclear_security_architecture_ICSANT
20. Neakrase S. The Global Nuclear Security Architecture: Closing Gaps to Build Greater Assurance, Accountability, and Action. Canada, Nuclear Threat Initiative, 2021. 28 p.
21. The Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty. 1996. URL: <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/comprehensive-nuclear-test-ban-treaty-ctbt/>

References:

1. Abramov V., Sytnyk H., Smolianiuk V. Hlobalna ta natsionalna bezpeka [Global and national security]. Kyiv: NADU, 2016. 784 s.
2. Adamovych S., Hrytsan O., Ptashnyk I. Osoblyvosti realizatsii mizhnarodnoho ta natsionalnoho zakonodavstva pro yadernu zbroiu [Peculiarities of the implementation of international and national legislation on nuclear weapons], Ivano-Frankivsk, 2017. 294 s.
3. Bezpeka ta nerozpovsiudzhennia [Security and Non-Proliferation]. Naukovo-tekhnichnyi tsentr eksportu ta importu spetsialnykh tekhnolohii, tekhniki ta materialiv. 2022. URL: http://www.ntc.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=70&Itemid=175&lang=uk
4. Hlobalna bezpeka znakhodytsia pid zahrozoiu cherez dii Rosii i KNDR [Global security is under threat due to the actions of Russia and North Korea]. 2022. Espresso, 13 travnia. URL: <https://espresso.tv/globalna-bezpeka-znakhoditsya-pid-zagrozoyu-cherez-dii-rosii-i-kndr-mishel>
5. Holtsov A. (2012) Heopolityka ta politychna heohrafiia [Geopolitics and political geography]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 2012. 416 s.
6. Hrytsenko A. Yak zminytsia hlobalnyi poriadok, yakshcho svit ne strymaie yadernoho bozhevillia Putina [How will the global order change if the world does not restrain Putin's nuclear madness]. 11 zhovtnia 2022. LB/UA/ doroslyi pohliad na svit. URL: https://lb.ua/world/2022/10/11/532157_yak_zminytsia_globalnyi_poryadok.html
7. Zavada Ya. Iranska yaderna prohrama v konteksti svitovoi ta rehionalnoi bezpeky [The Iranian nuclear program in the context of global and regional security]: dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia doktora filosofii: 052 – politolohiia. Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. Lviv, 2020. 248 s.
8. Yizhak O. Yaderne strymuvannia i yadernyi shantazh u politytsi RF [Nuclear deterrence and nuclear blackmail in the policy of the Russian Federation]. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/statii/yaderne-strymuvannya-i-yadernyy-shantazh-u-politytsi-rf>

9. Kokks Dzh. Yaderne strymuvannia sohodni [Nuclear deterrence today] NATO reviu. 08.07. 2022. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2020/06/08/yaderne-strimuvannya-s-ogodn/index.html>
10. Manuilova K. Zastosuvannia yadernoi zbroi yak zaporuka mizhnarodnogo myru ta bezpeky xThe use of nuclear weapons as a guarantee of international peace and securityi. Konhres mizhnarodnogo ta yevropeiskoho prava. Odesa: Feniks, 2019. S. 90–92.
11. Menshakova D. Yadernyi status Frantsii yak chynnyk yii publichnoho pozytsionuvannia v yevroatlantychnomu bezpekovomu seredovyshchi. [France's nuclear status as a factor in its public positioning in the Euro-Atlantic security environment]. Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia doktora filosofii za spetsialnistiu 052 Politolohiia. Dniprovskiy natsionalnyi universytet imeni Olesia Honchara, Dnipro, Anotatsiia. 2021. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/phd/DF08.051.013/annotation_60ae9cfa3e5f2.pdf
12. Mizhnarodnyi rezhym yadernoi bezpeky [International regime of nuclear safety] Cait z pytan yadernoi bezpeky, radiatsiinoho zakhystu ta nerozповsiudzhennia yadernoi zbroi. 2022. URL: <https://www.uatom.org/mizhnarodnyj-rezhym-yadernoyi-bezpeky>
13. Pekhnyk A., Kroitor A. (2021) Rozuminnia ta suttyvii faktory politychnoho ryzyku [Understanding and essential factors of political risk]. Nauka ta suspilne zhyttia Ukrainy v epokhu hlobalnykh vyklykiv liudstva u tsyfrovu eru. Odesa: Helvetyka, 2021. №1. S. 172–175.
14. SIPRI 2020: Shchorichnyk: Ozbroiennia, rozzbroiennia ta mizhnarodna bezpeka [SIPRI 2020: Yearbook: Armament, Disarmament and International Security]. Kyiv: Zapovit, 2021. 662 s. URL: https://razumkov.org.ua/images/sipri/SIPRI_2020_ukr.pdf
15. Stamat V. Yaderna bezpeka: hlobalizatsiini aspekty zapobihannia mizhnarodnym konfliktam [Nuclear security: globalization aspects of international conflict prevention]. Informatsiino-psykholohichna ta tekhnohenna bezpeka: istorychni aspekty, osoblyvosti zakhystu suspilstva ta osobystosti. Mykolaiv: MNAU, 2021. S. 14–17. URL: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10793/1/14-17.pdf>
16. Yaderna dyplomatiia: ryzyky povertaiutsia [Nuclear Diplomacy: Risks Return] 2020. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/voennivoprosy/armii-voorugenie/yaderna-diplomatiya-riziki-povertayutsya/>
17. Full text of the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons. 2017. URL: https://www.icanw.org/tpnw_full_text
18. Global Nuclear and Radiological Security. Securing radioactive materials to prevent theft and terrorism. 2022. URL: <https://www.pnnl.gov/global-nuclear-radiological-security>
19. High level event: Reinforcing the global nuclear security architecture: Universalization of the International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism (ICSANT). United Nations. Office of Counter-Terrorism. 2022. https://www.un.org/counterterrorism/events/Reinforcing_the_global_nuclear_security_architecture_ICSANT
20. Neakrase S. The Global Nuclear Security Architecture: Closing Gaps to Build Greater Assurance, Accountability, and Action. Canada, Nuclear Threat Initiative, 2021. 28 s.
21. The Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty. 1996. URL: <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/comprehensive-nuclear-test-ban-treaty-ctbt/>

Стаття надійшла до редакції 26.01.2023

Стаття рекомендована до друку 07.02.2023